

Designing a Framework for Circular Tourism Development: A Case Study of Ardabil Province

Bahman Khodapanah *

Assistant Professor, Department of Business Management, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardebil, Ardabil, Iran

Fariba Mesri Eaisalou

Master of Business Management, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

Vali Nemati

Assistant Professor, Department of Public Administration and Tourism, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

Mojtaba Babaei

Master of Urban Affairs Management, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

Circular tourism is based on the principles of the circular economy and, with an emphasis on sustainability, environmental preservation, and the enhancement of economic and social benefits, has emerged as an innovative approach in tourism management. Despite the significant contribution of tourism to the global economy, the industry's reliance on the linear economic model has led to various environmental and social consequences. Accordingly, this study was conducted with the aim of designing a framework for the development of circular tourism in Ardabil Province, utilizing a thematic analysis approach. To achieve this goal, data were collected through in-depth semi-structured interviews with 19 experts in the field of tourism. After analyzing the interviews and coding the data, a total of 229 initial codes were extracted, based on which 11 sub-themes and 6 core themes were identified. These themes include: environmental management, sustainable

* Corresponding Author: khodapanah@uma.ac.ir

How to Cite: xxxxxxxx

resource management, ecotourism and local culture, innovation and digitalization, economy and entrepreneurship, and participation and empowerment. As one of the first studies in the field of circular tourism, this research provides a conceptual framework for tourism development in Ardabil Province and, based on the findings, offers practical recommendations for policymakers and local managers.

Keywords: Circular economy, circular tourism, Thematic Analysis.

1. Introduction

Tourism has become a cornerstone of global economies, contributing significantly to socio-economic development. In 2019, it accounted for 10.4% of the global GDP, providing countless employment opportunities (Lock, 2020). However, its reliance on linear economic models, characterized by "take, make, and dispose," has led to unsustainable resource usage, environmental degradation, and increased waste production (Sillanpää & Neibi, 2019). Circular tourism, derived from the principles of the circular economy, presents a sustainable alternative. This study aims to develop a framework for circular tourism in Ardabil Province, leveraging its rich natural and cultural assets to reduce environmental impacts and maximize socio-economic benefits.

2. Literature Review

Tourism, as defined by various scholars, involves temporary travel and activities outside one's usual environment for leisure, business, or other purposes (Tahiri et al., 2021). Its economic impact is vast but comes with challenges, including environmental stress and resource depletion (Epler et al., 2019). The circular economy, a concept opposing the traditional linear model, emphasizes recycling, resource efficiency, and sustainability (Rodríguez et al., 2020). Circular tourism integrates these principles into the tourism sector, promoting eco-friendly behaviors among stakeholders and creating resilient ecosystems (Naydenov, 2018). Studies have highlighted its potential to reduce waste, enhance local economies, and foster sustainable practices.

3. Methodology

This study employs a qualitative methodology grounded in the interpretive paradigm. The research population comprises professionals

and experts in tourism, urban economics, and regional tourism in Ardabil Province. To determine the sample size, theoretical sampling was used to ensure the inclusion of participants with diverse perspectives and expertise. Data were collected through in-depth semi-structured interviews, continuing until theoretical saturation was achieved. Saturation occurred after conducting 17 interviews; however, two additional interviews were conducted to ensure comprehensive coverage and data reliability. In total, 19 participants were interviewed, providing rich and diverse insights for the study.

4. Results

In this study, qualitative content analysis was employed to extract key components. During the open coding phase, after thoroughly reviewing and coding the interviews, a total of 229 initial open codes were identified. Subsequently, axial coding was conducted as the second stage of the research. Through multiple rounds of review and refinement, the open codes were organized into 26 main categories, each subdivided into various sub-themes. Furthermore, 10 selective codes were ultimately identified, representing the core dimensions of the framework. These selective codes include: sustainable local resource management, strengthening culture and heritage, recycling and ecological symbiosis, waste management and crisis response, local empowerment and participation, enhancing the local economy and entrepreneurship, fostering social cohesion and public awareness, innovation and creative management, autonomy and managerial process improvement, and diversification and incentive-based local initiatives.

5. Discussion

This study represents one of the pioneering efforts to propose a framework for developing circular tourism in Ardabil Province. As highlighted in the introduction, Ardabil is endowed with abundant natural resources, a rich historical background, cultural heritage, and diverse climates, making it highly suitable for tourism development.

Consequently, preserving cultural heritage, natural resources, and other critical factors is of paramount importance. The findings of this research align with previous studies, such as those by Motevali et al. (2022) on digitalization and empowerment, Gabor et al. (2023) on waste management and environmental pollution reduction, and Pizzi et al. (2022) on digital innovation. These congruencies underscore the relevance and applicability of the proposed framework.

6. Conclusio

This study presents a comprehensive framework for circular tourism in Ardabil Province, integrating economic, environmental, and social dimensions. By adopting this model, Ardabil can enhance its tourism appeal, mitigate negative impacts, and foster long-term sustainability. The framework provides actionable strategies, including promoting local entrepreneurship, digitalization, and eco-friendly practices. Implementing these strategies requires multi-level collaboration between policymakers, local communities, and private sectors.

Acknowledgments

In conclusion, the researchers sincerely appreciate the assistance and cooperation of the officials and staff of Mohagheh Ardabili University. This article is derived from a research project conducted with the financial and moral support of Mohagheh Ardabili University.

طراحی چارچوب توسعه گردشگری چرخشی (مطالعه موردی: استان اردبیل)

- استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه
محقق اردبیلی، اردبیل، ایران * بهمن خداپناه
- کارشناسی ارشد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده علوم اجتماعی،
دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران فریبا مصری عیسی لو
- استادیار، گروه مدیریت دولتی و گردشگری، دانشکده علوم اجتماعی،
دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران ولی نعمتی
- کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران،
تهران، ایران مجتبی بابایی هزه جان

چکیده

گردشگری چرخشی بر اصول اقتصاد چرخشی استوار است و با تأکید بر پایداری، کاهش تخریب محیطزیست و ارتقای منافع اقتصادی و اجتماعی، به عنوان رویکردی نوآورانه در مدیریت گردشگری مورد توجه قرار گرفته است. با وجود سهم قابل توجه گردشگری در اقتصاد جهانی، وابستگی این صنعت به مدل اقتصاد خطی، پیامدهای زیست محیطی و اجتماعی متعددی به دنبال داشته است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف طراحی چارچوبی برای توسعه گردشگری چرخشی در استان اردبیل و بهره گیری از رویکرد تحلیل مضمون انجام پذیرفت. برای دستیابی به این هدف، داده های پژوهش از طریق انجام مصاحبه های عمیق نیمه ساختاریافته با ۱۹ نفر از خبرگان حوزه گردشگری گردآوری شد. پس از تحلیل مصاحبه ها و کدگذاری داده ها، تعداد ۲۲۹ کد اولیه استخراج گردید که بر مبنای آن ها، ۱۱ تم فرعی و ۶ تم اصلی شناسایی شد. که عبارت اند از: مدیریت محیطزیست، مدیریت پایدار منابع، بوم گردی و فرهنگ محلی، نوآوری و دیجیتالی سازی، اقتصاد و کارآفرینی، مشارکت و توانمندسازی. این پژوهش به عنوان یکی از نخستین

– مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی به شماره قرارداد ۱۴۰۳/د/۹/۱۶۵۸۳ با حمایت مالی دانشگاه محقق اردبیلی می باشد.

* نویسنده مسئول: بهمن خداپناه، khodapanah@uma.ac.ir

مطالعات در حوزه گردشگری چرخشی، چارچوبی مفهومی برای توسعه گردشگری در استان اردبیل ارائه می‌دهد و براساس یافته‌های به‌دست آمده، پیشنهادهایی کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران محلی مطرح گردیده است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد چرخشی، گردشگری چرخشی، تحلیل مضمون

آماده انتشار

مقدمه

گردشگری و تفریح اجزای مهم بسیاری از اقتصادهای محلی، منطقه‌ای و ملی هستند و بسیاری از مردم در این بخش‌ها فعالیت می‌کنند. این به این معنی است که آن‌ها نماینده یک رابطه قدرتمند و فرصت قابل توجه برای مدیریت تعاملات بین میراث فرهنگی-طبیعی و مردم بوده و به رشد جمعیتی که قدردان و حامیان محافظت از منابع طبیعی و فرهنگی‌اند منجر می‌شوند (Scorza et al., 2019). گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با سفر در سال ۲۰۱۹ حدود ۱۰/۴ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی را به خود اختصاص داده و آثار مثبت اجتماعی-اقتصادی نظیر اشتغال‌زایی و افزایش درآمد صادراتی را به همراه داشته است (Lock, 2020). در سال ۲۰۲۳، سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی جهانی به ۱۰ تریلیون دلار آمریکا رسیده است (Statista, 2024). همچنین انتظار می‌رود سهم گردشگری در تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۲۵ به حدود ۶/۳ درصد افزایش یابد (Global travel association, 2023). با این حال، رشد سریع گردشگری پیامدهای منفی زیست‌محیطی و اجتماعی نیز به دنبال داشته است. پیش‌بینی می‌شود شمار بازدیدکنندگان بین‌المللی تا سال ۲۰۳۰ به ۱/۸ میلیارد نفر برسد که این افزایش، به‌ویژه در سناریوی «کسب‌وکار معمول»، اثرات منفی قابل توجهی بر محیط‌زیست خواهد داشت (Epler et al., 2019).

با وجود این که گردشگری به‌عنوان یک بخش خدماتی که خدمات غیرمادی ارائه می‌دهد طبقه‌بندی شده است، این بخش به شدت به جریان‌های عظیم و مقادیر قابل توجهی از منابع طبیعی تجدیدنپذیر وابسته است (Manniche et al., 2021) و بخشی است که بیش از هر بخش دیگری به الگوی اقتصاد خطی^۱ متکی بوده و از همین رو یکی از اصلی‌ترین عوامل مؤثر در تغییرات اقلیمی محسوب می‌شود. در واقع، پس از بهره‌برداری شدید گردشگری از یک منطقه، با عبور از آستانه مشخصی از استفاده، تنها «مجموعه‌ای از مواد زائد» باقی می‌ماند (Bosone & Nocca, 2022). فعالیت‌های سفر و گردشگری، با انتشار CO₂ در ارتباط هستند، زیرا گردشگران غالباً به دنبال امکانات لوکس و تجربه‌هایی هستند که نیازمند استفاده گسترده از منابع است. تخمین‌ها نشان می‌دهند که گردشگری مسئول ۸ درصد از انتشار جهانی CO₂ است که ۷۲ درصد آن ناشی از احتراق سوخت و تغییر کاربری زمین می‌باشد (Lenzen et al., 2018). افزون بر این، گردشگری معمولاً بر منابع ارزان و در

---

1. linear economy

دسترس متکی است، پسماندهای جامد تولید می‌کند، به افزایش فاضلاب منجر می‌شود و سایر مشکلات زیست‌محیطی را به همراه دارد (Sørensen & Bærenholdt, 2020). بنابراین فعالیت‌های اقتصادی کنونی بر مدل خطی تولید و مصرف مبتنی است که منجر به فرسایش منابع طبیعی و تولید زباله می‌شود و مواد را بهینه استفاده نکرده و نقشی در بازیافت، استفاده مجدد، یا بازیابی آنها ندارد. در مقابل، مفهوم اقتصاد چرخشی^۱ به دلیل تأکید بر بازیافت و کاهش پسماند، توجه سیاست‌گذاران را جلب کرده است، اما این مفهوم بیشتر بر بخش تولید متمرکز بوده است. با این حال، گردشگری با مصرف بالای منابع و چالش‌های زیست‌محیطی به توجه بیشتری در این زمینه نیاز دارد (Rodríguez et al., 2020). اقتصاد چرخشی به عنوان رویکردی نوآورانه برای حل چالش‌های پایداری، مزایای اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی قابل توجهی ارائه می‌کند (Clube & Tennant, 2020). این نوع اقتصاد در دانشگاه، صنعت و سیاست‌گذاری به عنوان مدل جایگزینی که باعث کاهش مصرف منابع شده، و ائتلاف و انتشار گازهای گلخانه‌ای را به حداقل می‌رساند، در حال افزایش است (Geissdoerfer et al., 2020).

استان اردبیل نیز، با منابع طبیعی غنی، میراث تاریخی و فرهنگی ارزشمند، و آب‌وهوای متنوع، ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به قطب گردشگری شمال غرب کشور را دارد. این استان می‌تواند از طریق تأمین نیازهای متنوع گردشگران و ایجاد رضایت در جنبه‌های دیداری، فیزیکی، عاطفی و اجتماعی، توسعه منطقه‌ای را تسریع کند (نظم فر و علی بخشی، ۱۴۰۰). اما فعالیت‌های گردشگری در چارچوب مدل خطی کنونی، اثرات منفی زیست‌محیطی و اجتماعی قابل توجهی بر این منطقه خواهد داشت. در این راستا، توسعه گردشگری چرخشی به عنوان راه‌حلی نوآورانه برای کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی و هم‌زمان تقویت مزایای اقتصادی و اجتماعی گردشگری، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین، هدف پژوهش حاضر طراحی چارچوبی برای توسعه گردشگری چرخشی در استان اردبیل است تا ضمن کاهش آثار منفی، زمینه‌های بهره‌برداری پایدار از منابع گردشگری این منطقه را فراهم کند. از این رو؛ سازماندهی ساختار مقاله بدین شرح خواهد بود که در بخش دوم مبانی نظری بررسی خواهد شد، در بخش سوم روش پژوهش مورد بحث قرار خواهد

گرفت، در بخش چهارم یافته‌ها بررسی شده و نهایتاً در بخش پنجم نتیجه‌گیری کرده و پیشنهادهای از منظر سیاستی و مطالعاتی ارائه خواهد شد.

مبانی نظری

گردشگری

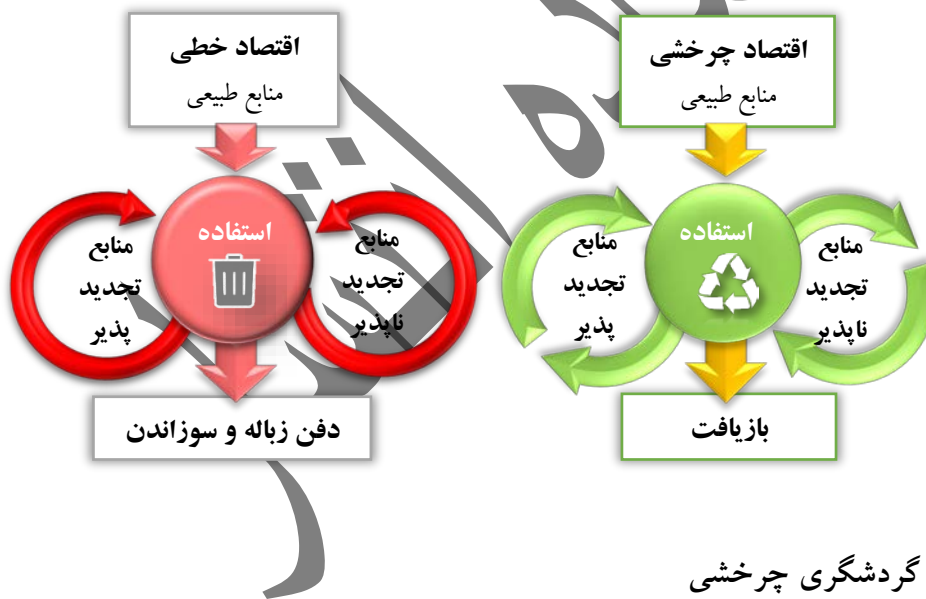
صنعت جهانگردی و گردشگری با اهداف متنوعی مانند بازدید از منابع طبیعی جاذبه‌های تاریخی و آثار باستانی به دست آوردن سلامت جسمی و روحی و... انجام می‌گردد (شریعتمدار، ۱۴۰۱). افراد زمانی گردشگر محسوب می‌شوند که به‌طور داوطلبانه از محیط زندگی خود خارج شده و به مقصد دیگری سفر کنند. این افراد معمولاً به فعالیت‌های مختلفی می‌پردازند، چه مقصد آن‌ها نزدیک باشد و چه دور. بنابراین، گردشگران به‌عنوان افرادی شناخته می‌شوند که به مکان‌های دیگر سفر می‌کنند و فعالیت‌های آن‌ها در این سفر می‌تواند به‌عنوان گردشگری تلقی شود (Camilleri, 2018).

اقتصاد چرخشی

برای درک بهتر مفهوم اقتصاد چرخشی، ابتدا باید مفهوم اقتصاد خطی را بدانیم. اقتصاد خطی، ساختاری مستقیم و ساده شامل "تولید، مصرف و دفع" است. در این مدل، منابع استخراج شده، به محصولات تبدیل می‌شوند، مورد استفاده قرار می‌گیرند و سپس سوزانده یا در محل‌های دفن زباله انباشته می‌شوند. در نتیجه، این مدل تلاش‌ها برای کاهش ضایعات تولید و مصرف یا ارزش‌بخشی به آن‌ها را محدود می‌کند (Sillanpää & Ncibi, 2019). این الگوی سنتی، که با توسعه اقتصادی شتاب گرفته است، یکی از پیامدهای اصلی آن تولید زباله و افزایش چشمگیر حجم آن است (Neves & Marques, 2022). در مقابل مفهوم اقتصاد چرخشی ریشه در رویکردهای مختلف تحلیل سیستم‌های صنعتی از دهه ۱۹۲۰ به بعد دارد، اما تا دهه ۱۹۹۰ ظهور نکرد (Sørensen & Bærenholdt, 2020). این اصطلاح "با کار بنیاد ال‌ن مک آرتور، که در سال ۲۰۱۰ به منظور گسترش این ایده‌های نوآورانه و تسریع انتقال به سمت اقتصاد احیاکننده و ترمیم‌کننده چرخشی تأسیس شد، انگیزه زیادی دریافت کرد (Rodriguez et al, 2020). اقتصاد چرخشی به‌عنوان یک مفهوم در دهه‌های گذشته براساس مفاهیمی مانند اقتصاد پایدار، اقتصاد بوم‌شناختی، نظریه سیستم‌های عمومی و بوم‌شناسی صنعتی تکامل یافته است. در هسته خود، اکوسیستم جهانی را به‌عنوان یک سیستم

منبع بسته که عملاً هیچ تبادل ماده با محیط بیرونی ندارد درک می کند (Ghisellini et al., 2016) و اقتصاد را به عنوان یک زیر سیستم از این می بیند (Daly & Farley, 2011). و هدف آن، بازسازی ذخایر سرمایه طبیعی، انسانی و اجتماعی از طریق مدل‌ها و استراتژی‌های تولید و مصرف است که بتواند در مرزهای اجتماعی و سیاره‌ای عمل کند (Sorin & Einarsson, 2020). و بر ساختاری پویا، مقاوم و کارآمد مبتنی است که شامل "تولید، مصرف و بازیافت/بازیابی" است. در این مدل، منابع در یک شبکه فرآیندی بازگردش پیدا می کنند، به طوری که خروجی یک فرآیند به عنوان ورودی فرآیند دیگر عمل کرده و ارزش محصولات یا اجزای آن‌ها حفظ می شود (Sillanpää & Ncibi, 2019). در شکل (۱) درک کلی از فرآیند اقتصاد خطی و اقتصاد چرخشی نمایش داده شده است.

شکل ۱. فرآیند اقتصاد خطی و چرخشی

گردشگری چرخشی

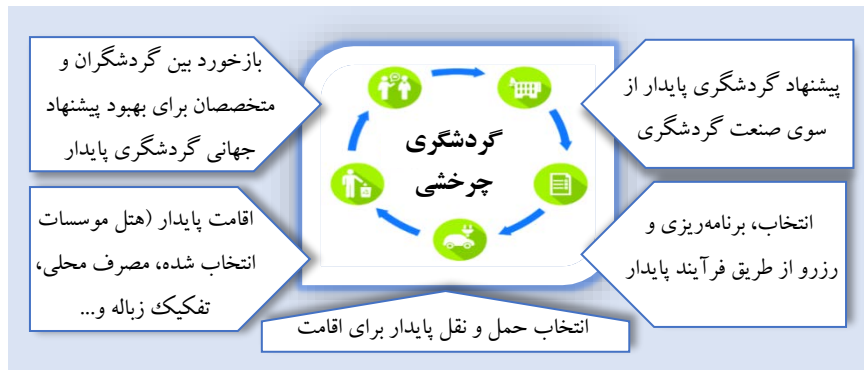
گردشگری چرخشی از منطق اقتصاد چرخشی پیروی می کند، مدلی تجاری که با اصول توسعه پایدار سازگار است. به همین ترتیب، مدلی را پیشنهاد می کند که در آن هر یک از بازیگران گردشگری (مسافر، میزبان، اپراتور تور و تأمین کننده) رفتارهایی سازگار با محیط زیست اتخاذ می کنند (Naydenov, 2018). که در نهایت می تواند به ایجاد یک اکوسیستم صنعتی انعطاف پذیر و بهینه سازی شده براساس ظرفیت‌های اجتماعی و اکوسیستمی منجر

شود (Sorin & Einarsson, 2020). گردشگری چرخشی عمدتاً به مدیریت چرخه زباله مربوط می‌شود. از سوی دیگر، می‌توان آن را به‌طور گسترده‌تری در جهت توسعه اقتصاد شهری، سیستم اجتماعی، مدیریت و بهره‌وری شهری گسترش داد. این رویکرد به دنبال ایجاد تعادل بین منافع گردشگران و جمعیت محلی است؛ به گونه‌ای که اثرات مثبت آن بر سلامت و رفاه هم برای ساکنان و هم برای گردشگران ملموس باشد. در سراسر جهان، نمونه‌های زیادی از گردشگری چرخشی وجود دارد. به‌عنوان مثال، در بسیاری از کشورها، از گردشگران خواسته می‌شود تا محصولات، مواد و خدماتی را خریداری کنند که تجدیدپذیر و پایدار، بازیافتی یا قابل بازیافت و زیست‌تخریب‌پذیر باشند. این اقدامات به‌عنوان یک نظم چرخشی تعریف می‌شوند (Naydenov, 2018).

به‌طور خلاصه، گردشگری چرخشی به معنای استفاده مداوم و بازگشت‌پذیر گردشگری به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی است. این مفهوم بر این اعتقاد است که گردشگران، با صرف هزینه‌های خود در منطقه‌ای خاص، موجب تحرک اقتصادی، افزایش شغل و اشتغال، بهبود زیرساخت‌ها و رشد اقتصادی در آن منطقه می‌شوند. سپس در یک حلقه چرخشی، این تحولات و بهبودها موجب جذب بیشتر گردشگران، افزایش درآمد و توسعه دائمی در طولانی‌مدت می‌شود (Perfetto et al., 2016).

مراحل مختلفی برای پیروی یک گردشگر از رویکرد گردشگری چرخشی وجود دارد که در شکل (۲) این مراحل قابل مشاهده است. علاوه بر این مرکز تحقیقات منطقه‌ای و گردشگری چهار اصل اساسی برای بخش گردشگری چرخشی شناسایی کرده است که عبارتند از: ۱- استراتژی‌ها، سیاست‌ها و زیرساخت‌های هوشمند و پایدار خود شهر؛ ۲- همکاری و شفافیت بین بخش‌ها؛ ۳- ارتباط باز بین ارائه‌دهندگان مهمان‌نوازی و مهمانان؛ ۴- ادغام پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری در فعالیت‌های گردشگری (Barron et al., 2018).

شکل ۲. فرایند گردشگری چرخشی

منبع: (Naydenov, 2018)

پیشینه پژوهش

تجارب پیشینان همواره در طول تاریخ مورد توجه انسان بوده و پژوهش نیز از این قاعده مستثنی نیست. برای دستیابی به نتایج تحلیلی، پژوهشگران نیاز دارند با مراجعه به اسناد و منابع، پیشینه تاریخی موضوع مورد نظر را بررسی کنند. براساس بررسی‌های انجام‌شده، در سطح ملی و بین‌المللی مطالعه‌ای با عنوان پژوهش حاضر یافت نشد. به همین دلیل، پژوهش‌های مرتبط با کلیدواژه‌های این مطالعه در جدول (۱) به طور خلاصه ارائه شده است.

جدول ۱. مطالعات داخلی و خارجی

محقق	عنوان پژوهش	روش تحقیق	یافته‌های پژوهش
Gabor et al., 2023	اقتصاد گردشگری چرخشی در اتحادیه اروپا: میان رقابت‌پذیری، ریسک و پایداری	کمی	نتایج اصلی مطالعه نشان می‌دهد که ۱- افزایش متوسط اقامت/ورود گردشگران/شب‌های اقامتی و کاهش رتبه رقابت‌پذیری گردشگری (از رتبه آخر به رتبه اول) اثر منفی بر مدیریت پسماند و آلودگی محیط‌زیست دارد. ۲- بهبود شاخص‌های اقتصاد چرخشی، شامل مصرف منابع تجدیدپذیر و نرخ استفاده از مواد چرخشی، اثر مثبت بر مدیریت پسماند و کاهش آلودگی محیط‌زیست در کشورهای اروپایی دارد.

<p>از تحلیل انتقادی نتایج مشخص شد که آگاهی نسبت به مسائل مرتبط با مفهوم پایداری، به ویژه در ارتباط با مسائل مهمی چون تغییرات اقلیمی و سلامت انسان، در حال افزایش است. این درک بدون شک تحت تأثیر شرایط اضطراری بهداشت ناشی از COVID-19 قرار گرفته است. با این حال، نمونه پاسخ دهندگان نشان می دهد که هنوز نیاز به سرمایه گذاری بیشتری برای افزایش آگاهی درباره پیچیدگی عوامل مؤثر بر گردشگری پایدار، چرخه ای و انسان محور وجود دارد</p>	<p>کمی</p>	<p>گردشگری چرخشی انسانی به عنوان گردشگری فردا: نقش مسافران در دستیابی به گردشگری چرخشی و پایدار</p>	<p>Bosone & Nocca 2022</p>
<p>نشان دادن چگونگی تغییر پلتفرم های دیجیتال به سمت مدل های کسب و کار چرخشی و چگونگی نیاز پلتفرم های پایدار به تجدید نظر در مدل های کسب و کار خود برای تعامل مؤثر با سهامداران. و نقش مرکزی اکوسیستم های کارآفرینانه در گذار به مدل های کسب و کاری پایدارتر و چرخشی تر</p>	<p>مطالعه موردی عمیق</p>	<p>عوامل تسهیل کننده در ارتباط میان اکوسیستم های کارآفرینی و اقتصاد چرخشی: مطالعه موردی circularity.com</p>	<p>Pizzi et al., 2022</p>
<p>یافته ها نشان می دهند که تحقیقات بیشتری درباره تقاطع گردشگری و اقتصاد چرخشی لازم است تا راه حل های ممکن برای صنعتی پایدارتر در گردشگری ارائه شود.</p>	<p>مرور ادبیات</p>	<p>مشارکت های اقتصاد چرخشی در بخش گردشگری: یک مرور انتقادی بر ادبیات</p>	<p>Rodríguez et al., 2020</p>
<p>ارائه مدل کسب و کار چرخشی</p>	<p>مرور ادبیات</p>	<p>طراحی مدل های کسب و کار در اقتصاد چرخشی: بررسی متون نظام مند و دستور کار</p>	<p>Centobelli et al 2020</p>

یافته‌ها چندین رویه بالقوه گردشگری را آشکار می‌کند، اما در عین حال به تناقضات ذاتی در این رویه‌ها، نبود اجماع میان کارشناسان درباره آن‌ها و پرسش‌هایی درباره نحوه توسعه این رویه‌ها اشاره دارد.	دلفی و آینده پژوهی	شیوه‌های توریستی در اقتصاد چرخشی	Sørensen & Bærenholdt 2020
تعداد ۶۲ در و کدباز سطح بالاتر ۷ کد محوری احصاء شد. طبقه‌های مستخرج در سه مرحله پیشاگردش (توانمندسازی و ارزش آفرینی) حین گردش (فن گرایی و زیست محوری) و پساگردش (بازیافت و محوری تداوم بخشی) ارائه شدند.	فرا ترکیب	فرا ترکیب رابطه بین اقتصاد چرخشی و اکوتوریسم کارآفرینانه	متولی و همکاران ۱۴۰۱
برای پایه‌ریزی و استقرار اقتصاد چرخشی در کشور دو جنبه تدوین قوانین و مقررات مربوطه و نیز جنبه‌های فنی و تکنولوژیکی اهمیت زیادی دارند.	کیفی	حرکت به سوی اقتصاد چرخشی از طریق بازیابی منابع از پسماندها	صفا ۱۴۰۰

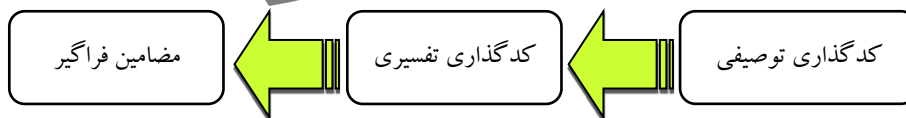
همانگونه که ملاحظه می‌گردد تحقیقات در زمینه گردشگری چرخشی در داخل کشور با کمبود مطالعات تجربی مواجه است. پژوهش حاضر از منظر مفهومی و روش‌شناختی تفاوت‌های بنیادینی با تحقیقات مشابه، به ویژه تحقیقات مرتبط با گردشگری پایدار یا گردشگری مسئولانه دارد. در حالی که گردشگری پایدار و مسئولانه عمدتاً بر کاهش تأثیرات منفی زیست‌محیطی، حفظ منابع طبیعی و احترام به جوامع محلی تمرکز دارند، گردشگری چرخشی فراتر از این اهداف عمل کرده و بر بازچرخانی منابع، کاهش ضایعات، استفاده مجدد از مواد و ایجاد چرخه‌ای بسته در مصرف منابع تأکید می‌کند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل مضمون کیفی، چارچوبی عملیاتی برای توسعه گردشگری چرخشی ارائه می‌دهد که نه تنها به حداقل سازی اثرات منفی می‌پردازد، بلکه به خلق ارزش‌های جدید از طریق بازطراحی فرایندها و مدل‌های کسب و کار نیز توجه دارد. برخلاف گردشگری پایدار که اغلب بر حفظ وضعیت موجود متمرکز است، گردشگری چرخشی به دنبال تحول بنیادین در نحوه استفاده از منابع و تعامل با محیط‌زیست است. این پژوهش با در نظر گرفتن ویژگی‌های بومی و فرهنگی مناطق مورد مطالعه، چارچوبی انعطاف‌پذیر و کاربردی ارائه می‌دهد که قابلیت انطباق با شرایط محلی را دارد. رویکرد میان‌رشته‌ای آن که از اقتصاد،

مدیریت، محیط‌زیست و جامعه‌شناسی بهره می‌گیرد، به درک عمیق‌تری از رفتارها و نیازهای ذی‌نفعان منجر شده و به‌عنوان یک مطالعه پیشگام، شکاف‌های موجود در ادبیات گردشگری چرخشی را پر می‌کند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر روش‌شناسی در زمره مطالعات کیفی قرار دارد و پارادایم حاکم بر آن از نوع تفسیرگرایی است و با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شده است. این روش به منظور شناسایی و تحلیل الگوها و مضامین مشترک در داده‌ها به کار می‌رود و به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا به شناختی بهتر و عمیق‌تر از داده‌های کیفی خود دست یابند. و به آن‌ها کمک می‌کند تا الگوها و تفاوت‌های موجود در متن را شناسایی و به فهمی بهتر از مفهوم و مضمون مطلب دست یابند. همچنین، آن‌ها می‌توانند نتایج خود را تفسیر کنند و الگوهای شناخته شده را توضیح دهند. تحلیل مضمون دارای رویه‌های مختلفی است که در این پژوهش از رویه سه مرحله‌ای کینگ و هاروکز استفاده شده است (King & Horrocks, 2010)؛ که مراحل این روش در شکل (۳) قابل مشاهده است. بنابراین در این تحقیق گام‌های زیر صورت گرفته است: ۱- کدگذاری توصیفی که طی آن رونوشت‌ها خوانده شده، موارد مرتبط مشخص شده و خلاصه‌ی نکات نوشته می‌شود و بنابراین کدهای توصیفی ایجاد و تعریف می‌شوند. ۲- کدگذاری تفسیری که طی آن کدهای توصیفی دسته‌بندی می‌شوند و هر یک از دسته‌ها در ارتباط با سؤال تحقیق تفسیر می‌شوند و ۳- مضمون‌های فراگیر که در نتیجه استنتاج مضمون‌های اصلی برای مجموعه داده‌ها به عنوان یک کل و ترسیم نمودار برای ارائه روابط میان سطوح کدگذاری در تحلیل حاصل می‌شود.

شکل ۳. فرآیند تحلیل مضمون از نظر کینگ و هاروکز

همچنین جامعه آماری این پژوهش شامل متخصصان، خبرگان و اساتید دانشگاهی است که در حوزه گردشگری استان اردبیل صاحب نظر بوده و تجربه کافی و مرتبط با موضوع تحقیق را دارا می‌باشند (جدول ۲).

جدول ۲. معیارهای انتخاب جامعه مورد مطالعه

معیارهای انتخاب خبرگان	
۱	دارای تخصص در حوزه‌های مرتبط با گردشگری، اقتصاد شهری، گردشگری شهری و منطقه‌ای
۲	دارای فعالیت پژوهشی در زمینه گردشگری، عضو هیئت علمی دانشگاه
۳	سابقه فعالیت در حوزه‌های مختلف گردشگری (مدیریت، محیط زیست، میراث فرهنگی)
۴	داشتن شناخت عمیق از منطقه مورد مطالعه، شامل ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی آن، و توانایی تحلیل شرایط خاص منطقه

لذا در این مطالعه برای تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری نظری برای دستیابی به شرکت‌کنندگان استفاده شد. گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختار یافته بود که این فرآیند تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. بر این اساس با انجام ۱۷ مصاحبه اشباع نظری حاصل شد؛ اما برای اطمینان کافی مصاحبه‌های ۱۸ و ۱۹ نیز انجام گرفت، که در مجموع با ۱۹ نفر مصاحبه انجام شد. اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان در جدول (۳) آورده شده است.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان

بازه سنی	درصد	میانگین / فراوانی		
۲۹-۶۱	۵۸	۱۱	مرد	جنسیت
۲۸-۵۴	۴۲	۸	زن	
	۱۱	۲	کارشناسی	میزان تحصیلات
	۴۲	۸	کارشناسی ارشد	
	۱۱	۲	دانشجوی دکتری	
	۳۷	۷	دکتری	
کارمند شهرداری	کارشناس ارشد محیط زیست	کارشناس میراث فرهنگی	مدیر کسب‌وکار استارت‌آپ گردشگری	حوزه فعالیت
۳	۱	۴	۴	
پژوهشگر	کارشناس محیط زیست	اقتصاددان	هیئت علمی	
۳	۱	۱	۲	

با توجه به تجربه ویژگی‌های مطرح شده جمعیت شناختی (مطابق جدول ۳) و همچنین با توجه به این که اکثراً این مشارکت کنندگان از طبقه تحصیل کرده جامعه هستند، بنابراین از نظر صلاحیت و توانایی پاسخ‌گویی مورد تأیید قرار می‌گیرند. برای محاسبه پایایی مصاحبه، از روش توافق درون موضوعی (پایایی دو کدگذار) استفاده شده است. از دو خبره که بر موضوع این تحقیق اشراف داشتند، درخواست شد تا به‌عنوان همکار پژوهش (کدگذار) در این پژوهش مشارکت کنند؛ سپس محقق به همراه این همکاران پژوهشی، تعداد ۳ مصاحبه را کدگذاری کرده و درصد توافق درون موضوعی که به عنوان شاخص پایایی تحقیق به کار می‌رود، با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد:

$$100\% \times \left\{ \frac{\text{تعداد کل کدها}}{\text{تعداد توافقات} \times 2} \right\}$$

جدول ۴. محاسبه درصد پایایی بازآزمون

ردیف	عنوان	تعداد کل کدها (در کدگذاری بین دو ارزیاب)	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	درصد پایایی بازآزمون
۱	P1	۱۵	۷	۱	۹۳
۲	P2	۱۰	۴	۲	۸۰
۳	P3	۱۴	۵	۴	۷۱
۴	کل	۳۹	۱۶	۷	۸۱/۳۳

بنابراین همانگونه که در جدول (۴) مشخص شد. تعداد کل کدها که توسط محقق و همکار تحقیق به ثبت رسیده است، برابر ۳۹ و تعداد کل توافقات بین کدها ۱۶ مورد است. پایایی بین دو کدگذار برای مصاحبه‌های انجام گرفته در این تحقیق با استفاده از فرمول ارائه شده در بالا برابر ۸۱/۳۳ درصد است. با توجه با اینکه میزان پایایی بیش از ۶۰ درصد است، قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها تایید شد و می‌توان ادعا کرد که میزان پایایی تحلیل مصاحبه کنونی مناسب است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد بررسی در این مطالعه استان اردبیل می‌باشد. استان اردبیل با مساحت حدود ۱۷۸۷۵/۴ کیلومتر مربع در شمال فلات ایران بین ۳۷ درجه و ۶ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۵۵ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ در شمال غرب کشور ایران واقع شده است. میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۴۰۰ متر از سطح دریاست. پست‌ترین نقطه داخلی با ارتفاع ۱۰۰ متر در شهرهای پارس‌آباد و بیله‌سوار و بلندترین نقطه داخلی قله سبلان با ارتفاع ۴۸۱۱ متر می‌باشد. که در کل، این استان براساس آخرین تقسیمات کشوری دارای ۱۲ شهرستان، ۳۲ شهر، ۳۱ بخش، ۷۵ دهستان می‌باشد (سالنامه آماری استان، ۱۴۰۱). مرکز استان اردبیل، شهر اردبیل است و شهرستان‌های استان شامل: اردبیل، پارس‌آباد، بیله‌سوار، خلخال، کوثر، گرمی، مشگین شهر، نیر و نمین می‌باشد (استعلامی و هاتفی، ۱۳۹۵). آب و هوای شهر اردبیل در بهار و تابستان معتدل و خنک است. صنایع دستی و سوغات این شهر نیز شامل گلیم، جاجیم، شال، ورنی، مسند، سفال، صنایع چوب، چرم و مصنوعات فرش بوده و سوغات آن عسل، حلوا، سیاه و شیرینی محلی می‌باشد. آثار تاریخی و جاذبه‌های گردشگری شهر عبارتند از: آرامگاه شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی مربوط به دوره ایلخانی - صفوی، بازار سرپوشیده اردبیل با سقف‌های طاقی و گنبدی، مسجد میرزا علی‌اکبر مربوط به دوره قاجار، مسجد جمعه متعلق به دوره سلجوقیان که بر روی تپه تاریخی قرار دارد، مجموعه گردشگری شورابیل، دریاچه نور ۴۸ کیلومتر جنوب شرقی اردبیل، آب گرم و آبشار سردابه، برج شاطر گنبدی در روستای صومعه، آرامگاه شیخ جبرائیل، پدر شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی در محله کلخوران اردبیل (Naghizadeh, 2019).

شکل ۴. نقشه محدوده مورد مطالعه

منبع: سالنامه آماری استان اردبیل

یافته‌ها

در پژوهش حاضر به منظور رسیدن به هدف اصلی تحقیق پس از انجام ۱۹ مصاحبه، از فرایند سه مرحله‌ای تحلیل مضمون کینگ و هاروگز استفاده شد. در اولین مرحله جهت انجام کدگذاری باز، محتوای تمامی مصاحبه‌های ضبط شده برای استخراج نکات کلیدی چندین بار مورد بررسی قرار گرفتند و در نهایت در قالب نرم‌افزار ورد پیاده‌سازی شدند که مدت زمان هر مصاحبه از ۴۵ دقیقه تا ۱/۱۵ ساعت بود (بسته به نظر فرد). سپس با تجزیه و تحلیل خط به خط و پاراگراف به پاراگراف نوشته‌های موجود کدهای باز و مفاهیم ایجاد گردید. این مفاهیم اقتباسی از نوشته‌ها و در برخی موارد عین خود نوشته بود که در مجموع ۲۲۹ کد اولیه از مجموع ۱۹ مصاحبه ایجاد شد که در جدول (۵) نمونه‌ای از مصاحبه‌ها و کدگذاری اولیه آورده شده است.

جدول ۵. بخشی از کدهای باز استخراج شده از متن مصاحبه‌ها

نفر دوم: P2	
کدهای باز	مفاهیم استخراج شده

آموزش بهترین عامل می‌باشد و خصوصاً برای سنین پایین و گنجاندن برنامه‌های زیست محیطی در کتاب‌های درسی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی و همچنین اردوهای عملی همراه دانش‌آموزان	گنجاندن برنامه‌های زیست محیطی در کتاب‌های درسی برگزاری اردوهای عملی همراه دانش‌آموزان
فرسایش خاک و گیاه- شکار حیوانات خصوصاً خزندگان و پرندگان- مشکل دفع زباله و رد کردن آن در طبیعت- انقراض گیاهان کمیاب این‌ها همه مشکلاتی هستند که نیازمند دقت بیشتر هستند	فرسایش خاک و گیاه شکار حیوانات خصوصاً خزندگان و پرندگان مشکل دفع زباله و رد کردن آن در طبیعت انقراض گیاهان کمیاب
آموزش جوامع علمی- کنترل ظرفیت جاذبه گردشگری- استفاده از تکنولوژی‌های روز در برخی از امکان تاریخی	آموزش جوامع علمی
ورود بی‌رویه و بدون کنترل انبوهی از گردشگران به یک معقر یا جاذبه گردشگری- شکستن شاخه‌های درختان- فرسایش خاک و گیاه منطقه خصوصاً گیاهان کمیاب	کنترل ظرفیت جاذبه گردشگری
برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت- آگاه‌سازی جوامع محلی- مطالعه دقیق و طرح‌های جامع گردشگری با استفاده از شرکت‌های مشاور و متخصصین بومی.	آگاه‌سازی جوامع محلی مطالعه دقیق و طرح‌های جامع گردشگری با استفاده از شرکت‌های مشاور و متخصصین بومی

سپس به دلیل کثرت کدها، تمامی کدهای مشابه بر پایه قرابت مفهومی و معنایی در گروه خاص خود قرار گرفتند و به ۱۱ تم فرعی تقسیم یافتند. در نهایت براساس کدهای باز ثانویه، ۶ تم اصلی شامل مدیریت پایدار منابع، بوم‌گردی و فرهنگ محلی، مدیریت محیط زیست، مشارکت و توانمندسازی، نوآوری و دیجیتال‌سازی، اقتصاد و کارآفرینی ایجاد شد که در جدول (۶) خلاصه قابل مشاهده است.

جدول ۶. دسته‌بندی مضامین و نتایج کدگذاری

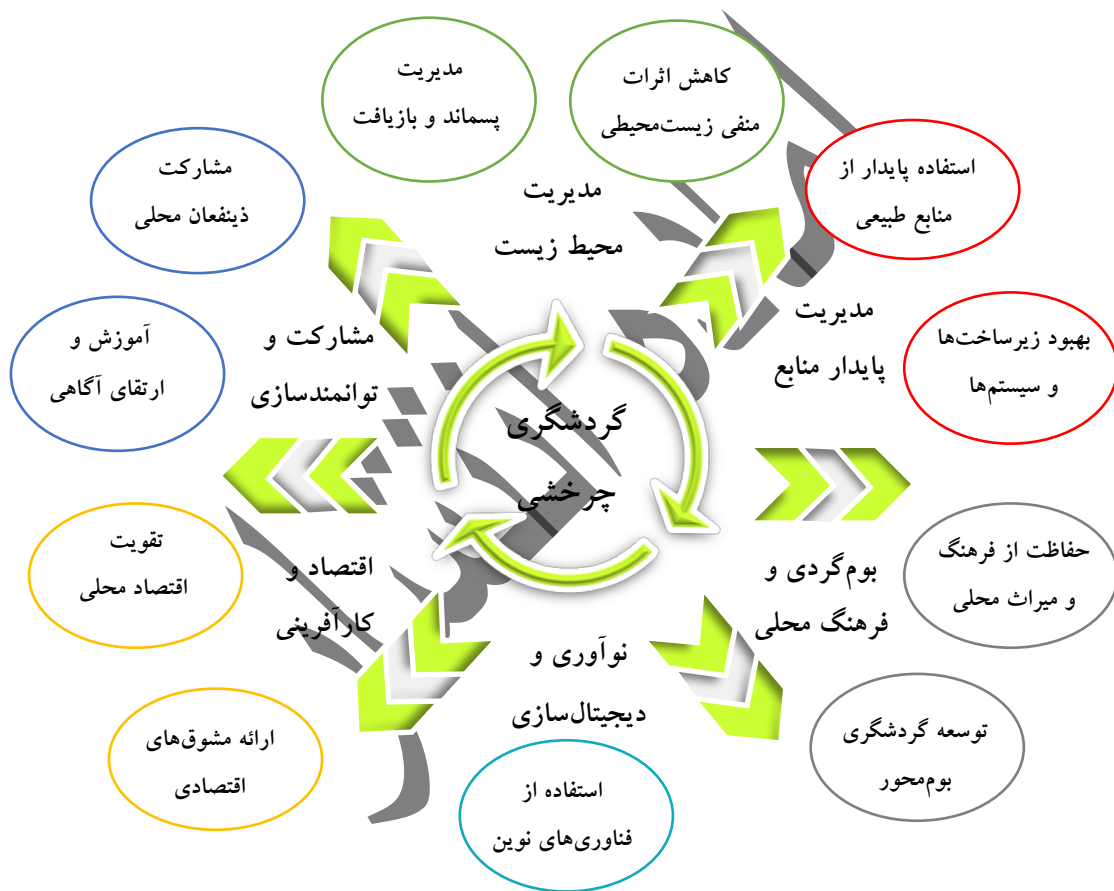
تم‌های اصلی (مضامین فراگیر)	تم‌های فرعی (مضامین سازمان دهنده)	کدهای گزینشی (مضامین پایه)
--------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------

<p>تأکید بر محیط و منابع موجود، جلوگیری از تخریب منابع طبیعی، استفاده بهینه از تنوع پوشش گیاهی و جانوری، استفاده از منابع تجدیدپذیر، عدم استفاده از پلاستیک، استفاده از انرژی‌های پاک، استفاده از پنل‌های خورشیدی</p>	<p>استفاده پایدار از منابع طبیعی</p>	<p>مدیریت پایدار منابع</p>
<p>بهبود وضعیت معابر و راه‌های شهری، بهبود شبکه آبرسانی، بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، مدیریت انرژی، آب و زباله، سیستم مناسب دفع فاضلاب، جمع‌آوری و دفع آب‌های سطحی، نظارت مستمر، کاهش بروکراسی</p>	<p>بهبود زیرساخت‌ها و سیستم‌ها</p>	
<p>توسعه بوم‌گردی به جای احداث هتل‌های بزرگ، استفاده از گردشگری روستایی و عشایری، رواج اکوتوریسم، تقویت گردشگری ورزشی و ماجراجویانه، تنوع خدمات گردشگری، رواج گردشگری فردمحور</p>	<p>توسعه گردشگری بوم‌محور</p>	<p>بوم‌گردی و فرهنگ محلی</p>
<p>احیای سنت‌ها و آئین‌ها، ایجاد مراکز حفظ فرهنگ ایلی و عشایری، رواج صنایع دستی، بازسازی آثار تاریخی، حفظ بناها و بافت‌های قدیمی، مدیریت میراث فرهنگی</p>	<p>حفاظت از فرهنگ و میراث محلی</p>	
<p>تفکیک زباله در مبدأ، مدیریت تغییرات آب‌وهوایی، کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای، کاستن از فعالیت‌های تخریبی، توسعه رشد سبز، کاهش مصرف انرژی، وضع قوانین سخت‌گیرانه برای نظافت محیط، کاهش آلودگی‌های هوا، آب و خاک</p>	<p>کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی</p>	<p>مدیریت محیط زیست</p>

<p>پخش کیسه‌های زباله بین گردشگران، برگزاری تورهای زباله‌زدایی، تحویل زباله به واحدهای بازیافتی، تنظیم سیاست‌های مرتبط با ضایعات، مشوق‌های مالیاتی مرتبط با بازیافت</p>	<p>مدیریت پسماند و بازیافت</p>	
<p>جذب سرمایه‌گذاری از طریق مشارکت محلی، همکاری با دانشگاه‌ها، حمایت از اشتراک‌گذاری دانش، عضویت در NGO ها، پاکسازی گروهی جنگل‌ها و سواحل، افزایش سطح مشارکت جوامع محلی</p>	<p>مشارکت ذی‌نفعان محلی</p>	<p>مشارکت و توانمندسازی</p>
<p>برگزاری کارگاه‌های آموزشی، آموزش زیست‌محیطی در مدارس، ارائه بروشورهای راهنمای زیست‌محیطی، اطلاع‌رسانی گسترده، آموزش به کارکنان دولتی و محلی</p>	<p>آموزش و ارتقای آگاهی</p>	
<p>استفاده از فناوری‌های سبز، اپلیکیشن‌های مسیریابی، بهره‌گیری از متاورس، فناوری‌های تولید اتوماتیک، استفاده از رمزارزها، فناوری‌های مبتنی بر دانش، چاپ سه‌بعدی</p>	<p>استفاده از فناوری‌های نوین</p>	<p>نوآوری و دیجیتال‌سازی</p>
<p>برندینگ زیست‌محیطی، کاهش بیکاری جوانان و زنان، تنوع‌بخشی اقتصادی، رونق صنایع دستی، افزایش ظرفیت اقتصادی، حمایت از کسب‌وکارهای محلی</p>	<p>تقویت اقتصاد محلی</p>	<p>اقتصاد و کارآفرینی</p>
<p>اعطای مشوق‌های مالیاتی، کاهش هزینه‌های زباله، ارائه پاداش برای تفکیک پسماند، توسعه امکانات رفاهی، ارائه مشوق‌های مرتبط با بازیافت</p>	<p>ارائه مشوق‌های اقتصادی</p>	

چارچوب مفهومی
 در مرحله بعد با توجه به هدف اصلی پژوهش که ارائه چارچوبی برای توسعه گردشگری
 چرخشی در استان اردبیل است، با تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون در
 نهایت، چارچوب پیشنهادی و در قالب شکل (۵) تدوین و ارائه گردیده است.

شکل ۵. چارچوب مفهومی گردشگری چرخشی استان اردبیل

منبع: یافته‌های پژوهش

توصیف و تفسیر مضامین

۱- مدیریت پایدار منابع: این مضمون به ضرورت حفاظت از بهره‌برداری هوشمندانه و مسئولانه از ظرفیت‌های محلی، منابع طبیعی و انسانی و استفاده پایدار از آن‌ها تأکید دارد. به گونه‌ای که ضمن تأمین نیازهای کنونی، امکان استفاده پایدار از این منابع برای نسل‌های آینده نیز فراهم شود. این مدیریت بر ایجاد توازن میان توسعه اقتصادی، حفظ محیط‌زیست و تقویت جوامع محلی تمرکز دارد. ۲- بوم‌گردی و فرهنگ محلی: توسعه بوم‌گردی به جای روش‌های سنتی گردشگری و توجه به گردشگری فرهنگی و محلی برای تقویت گردشگری چرخشی نیاز است. این امر شامل احیای میراث فرهنگی، سنت‌ها، صنایع دستی، و استفاده از گردشگری روستایی و عشایری می‌شود. ۳- مدیریت محیط‌زیست: این مضمون بر کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی گردشگری از طریق مدیریت پسماند، تفکیک زباله، کاهش آلودگی و استفاده از فناوری‌های سبز تمرکز دارد. مدیریت صحیح پسماند از ورود آلاینده‌ها به خاک، آب و هوا جلوگیری کرده و از تخریب اکوسیستم‌ها می‌کاهد. به‌طور مثال، کاهش دفن زباله‌ها در زمین و جایگزینی آن با بازیافت و کمپوست‌سازی می‌تواند انتشار گازهای گلخانه‌ای را کاهش دهد. علاوه بر این، این اقدامات به حفظ منابع طبیعی، کاهش مصرف انرژی و توسعه پایدار کمک می‌کنند. ۴- مشارکت و توانمندسازی: تأکید بر توانمندسازی جوامع محلی و مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، ستون اصلی موفقیت در گردشگری چرخشی است. آموزش زیست‌محیطی و ارتقای آگاهی عمومی نیز از اقدامات کلیدی در این حوزه هستند. توانمندسازی به ایجاد ظرفیت‌ها و فراهم کردن ابزارها، آموزش‌ها، و فرصت‌هایی برای جوامع محلی است تا به صورت مؤثر در فرآیندهای گردشگری مشارکت کنند، همچنین منظور از مشارکت به معنای درگیر کردن افراد، گروه‌ها، و جوامع محلی در فرآیندهای تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های مرتبط با توسعه، مدیریت و حفاظت منابع است.

۵- نوآوری و دیجیتال‌سازی: این مفهوم به بهره‌گیری از ایده‌ها، روش‌ها و راهکارهای نوین در فرآیندهای مدیریتی برای حل مسائل، افزایش بهره‌وری و دستیابی به اهداف اشاره دارد. بنابراین با استفاده از تفکر خلاق، فناوری‌های نوین و استراتژی‌های ابتکاری در گردشگری، می‌توان به توسعه منطقه‌ای و تحقق اهداف پایدار دست یافت. فناوری‌های سبز نیز به کاهش مصرف انرژی و بازیافت کمک می‌کنند. ۶- اقتصاد و کارآفرینی: گردشگری

چرخشی با تشویق به استفاده مجدد از منابع، حمایت از صنایع بومی و ترویج فعالیت‌های پایدار، زمینه‌ساز تقویت اقتصاد محلی می‌شود. در نتیجه این رویکرد با ایجاد فرصت‌های شغلی و ارتقای کارآفرینی، به توسعه پایدار جوامع محلی کمک می‌کند.

جدول ۷. منافع و هزینه‌های محتمل ناشی از مضامین احصاء شده در حوزه گردشگری چرخشی

ردیف	مضمون	هزینه‌ها	منافع	الزامات
۱	کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی	سرمایه‌گذاری در فناوری‌های کاهش آلودگی و آموزش عمومی	حفظ منابع طبیعی، بهبود سلامت عمومی، افزایش جذابیت گردشگری	ممکن است نیازمند کمک‌های دولتی یا بین‌المللی باشد
۲	مدیریت پسماند و بازیافت	ایجاد زیرساخت‌های بازیافت، جمع‌آوری و تفکیک زباله	کاهش هزینه‌های دفع زباله، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، تولید مواد بازیافتی	نیازمند آموزش و مشوق‌های اقتصادی برای مشارکت مردم
۳	استفاده پایدار از منابع طبیعی	نظارت و مدیریت منابع، محدود کردن بهره‌برداری بی‌رویه	حفظ منابع برای نسل‌های آینده، افزایش پایداری اقتصادی، جلوگیری از تخریب محیط‌زیست	نیازمند آگاهی‌بخشی و مشوق‌های مالی برای پذیرش این رویکرد
۴	بهبود زیرساخت‌ها و سیستم‌ها	سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، انرژی و خدمات گردشگری	افزایش رضایت گردشگران، جذب سرمایه‌گذاری، ارتقای کیفیت زندگی محلی	ممکن است به حمایت دولت یا سرمایه‌گذاری بخش خصوصی نیاز داشته باشد
۵	حفاظت از فرهنگ و میراث محلی	نگهداری و مرمت میراث فرهنگی، برگزاری	جذب گردشگران فرهنگی، تقویت هویت محلی، ایجاد درآمدهای پایدار	نیازمند مشارکت جوامع محلی و حمایت سازمان‌های فرهنگی

		رویدادهای فرهنگی		
نیازمند حمایت فنی و مشارکت جوامع محلی	ایجاد اشتغال، افزایش درآمد محلی، حفظ محیط زیست	آموزش جوامع محلی، توسعه امکانات بوم گردی، بازاریابی	توسعه گردشگری بوم محور	۶
ممکن است به آموزش و سرمایه گذاری خارجی نیاز باشد	بهینه سازی مصرف منابع، کاهش هزینه ها، افزایش کارایی	سرمایه گذاری در فناوری های پیشرفته مانند هوش مصنوعی و اینترنت اشیا	استفاده از فناوری های نوین	۷
وابسته به سطح آگاهی و تمایل جوامع محلی است	افزایش تعهد و همکاری محلی، کاهش تعارضات، تضمین پایداری پروژه ها	زمان و هزینه برای جلب مشارکت و ایجاد هماهنگی میان ذینفعان	مشارکت ذینفعان محلی	۸
معمولاً مورد استقبال قرار می گیرد، اما هزینه های اولیه باید از منابع خارجی تأمین شود	افزایش مشارکت عمومی، بهبود رفتارهای زیست محیطی و اقتصادی	طراحی و اجرای برنامه های آموزشی و کارگاه های آگاهی بخشی	آموزش و ارتقای آگاهی	۹
وابسته به دسترسی به منابع مالی و سیاست های حمایتی	افزایش درآمد محلی، ایجاد اشتغال، کاهش مهاجرت	حمایت از کسب و کارهای کوچک، ارائه تسهیلات مالی	تقویت اقتصاد محلی	۱۰
نیازمند حمایت دولت یا نهادهای مالی بین المللی	افزایش مشارکت در پروژه ها، تسریع در پیاده سازی	تخصیص بودجه برای مشوق ها مانند تخفیف های	ارائه مشوق های اقتصادی	۱۱

		مالیاتی یا وام‌های کم‌بهره		
--	--	----------------------------	--	--

همچنین در جدول شماره (۸)، تحلیل مالی و اقتصادی گردشگری چرخشی را با توجه به منابع مختلف ارائه گردیده است.

جدول ۸. جدول جامع تحلیل مالی و اقتصادی گردشگری چرخشی

منبع	توضیحات	مقدار/درصد	شاخص/مؤلفه	بخش اصلی
(Rodríguez-Antón & Alonso-Almeida, 2024)	بیشتر از گردشگری سنتی	15-20%	هزینه‌های زیرساختی	هزینه‌های اولیه
(World Travel & Tourism Council (WTTC), 2024)	با احتساب کاهش هزینه‌های عملیاتی	سال 3-5	دوره بازگشت سرمایه	هزینه‌های اولیه
(Zhang & Wang, 2024)	صرفه‌جویی سالانه	30-40%	کاهش هزینه مدیریت پسماند	منافع اقتصادی
(Zhang & Wang, 2024)	نسبت به روش سنتی	25%	افزایش بهره‌وری منابع	منافع اقتصادی
(Zhang & Wang, 2024)	صرفه‌جویی سالانه	20-25%	کاهش مصرف انرژی و آب	منافع اقتصادی
(Sørensen & Williams, 2023)	با نرخ ترجیحی	40%	وام‌های کم‌بهره دولتی	ساختار تأمین مالی
(Sørensen & Williams, 2023)	با مشوق‌های مالیاتی	35%	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	ساختار تأمین مالی
(Sørensen & Williams, 2023)	از طریق تعاونی‌ها	25%	مشارکت جامعه محلی	ساختار تأمین مالی
(Zhang & Wang, 2024)	با فرض ثبات اقتصادی	6.5%	سهم در تولید ناخالص داخلی تا ۲۰۲۸	پیش‌بینی‌های اقتصادی

(Rodríguez-Antón & Alonso-Almeida, 2024)	نیازمند تضمین دولتی	اولویت بالا	صندوق‌های توسعه پایدار	راهکارهای تأمین مالی
(Rodríguez-Antón & Alonso-Almeida, 2024)	نیازمند مجوزهای قانونی	اولویت متوسط	سرمایه‌گذاری خارجی	
(Rodríguez-Antón & Alonso-Almeida, 2024)	نیازمند اصلاح قوانین	اولویت بالا	مشوق‌های مالیاتی	
(Rodríguez-Antón & Alonso-Almeida, 2024)	مناسب پروژه‌های کوچک	اولویت متوسط	تأمین مالی جمعی	
(World Travel & Tourism Council (WTTC), 2024)	ضروری	فاز پیش اجرا	مطالعه امکان‌سنجی	پیش‌نیازهای موفقیت
(World Travel & Tourism Council (WTTC), 2024)	بسیار مهم	فاز اول	طراحی مدل مالی	
(World Travel & Tourism Council (WTTC), 2024)	مهم	فاز دوم	برنامه زمان‌بندی	
(World Travel & Tourism Council (WTTC), 2024)	-	-	سیستم پایش	

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش حاضر، ارائه چارچوبی برای توسعه گردشگری چرخشی در استان اردبیل بود. بدین منظور برای دستیابی به این هدف، ابتدا مروری بر ادبیات و مبانی نظری و تجربی تحقیق، مفاهیمی همچون گردشگری، اقتصاد خطی و چرخشی، گردشگری چرخشی و سایر کلیدواژه‌های مرتبط مورد بررسی قرار گرفت و سپس با روش نمونه‌گیری نظری با ۱۹ نفر از کارشناسان و فعالان حوزه گردشگری مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته انجام گرفت. و سپس متن مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون که یک ابزار بسیار کارآمد برای کشف و بررسی الگوها و مضامین معنایی در داده‌های کیفی است؛ تجزیه و تحلیل شدند. و در نهایت براساس یافته‌های تحقیق چارچوب مفهومی ارائه شد. گردشگری

چرخشی از منطق اقتصاد چرخشی پیروی می‌کند و به معنای استفاده مداوم و بازگشت‌پذیر گردشگری به فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی است. گردشگران، با صرف هزینه‌های خود در منطقه‌ای خاص، موجب تحرک اقتصادی، افزایش شغل و اشتغال، بهبود زیرساخت‌ها و رشد اقتصادی در آن منطقه می‌شوند. سپس در یک حلقه چرخشی، این تحولات و بهبودها موجب جذب بیشتر گردشگران، افزایش درآمد و توسعه دائمی در طولانی مدت می‌شود. بنابراین برای تقویت هم‌زمان مزایای اقتصادی و اجتماعی گردشگری و کاهش آثار تخریب‌پذیر آن بر محیط زیست که مبتنی بر اقتصاد خطی است باید به گردشگری چرخشی که مبتنی بر اقتصاد چرخشی است توجه دو چندان داشته باشیم. بنابراین این تحقیق به‌عنوان یکی از نخستین مطالعاتی است که تلاش کرده است چارچوبی را برای توسعه گردشگری چرخشی در استان اردبیل ارائه دهد. این استان همانطور که در مقدمه هم ذکر شد به لحاظ دارا بودن منابع طبیعی غنی، سابقه تاریخی و میراث فرهنگی و آب و هوای متنوع از قابلیت گردشگری بالایی برخوردار است در نتیجه حفظ میراث فرهنگی، منابع طبیعی و دیگر عوامل از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین یافته‌های مطالعات پیشین محققانی همچون متوالی و همکاران (۱۴۰۱) در دیجیتال‌سازی، توانمندسازی، گابور و همکاران (۲۰۲۳) در مدیریت پسماند و کاهش آلودگی محیط زیست، پیتزی و همکاران (۲۰۲۲) در دیجیتال‌سازی با یافته‌های تحقیق حاضر همخوانی دارد. لذا براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای سیاستی به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- برای افزایش تاب‌آوری محیط زیست، کاشت درختان سازگار با طبیعت توصیه می‌شود. علاوه بر این، تعادل منطقی بین تعداد گردشگران و ظرفیت مناطق گردشگری باید رعایت شود تا کمترین آسیب به محیط زیست وارد شود. ۲- تحقق اقتصاد چرخشی در گردشگری نیازمند سیاست‌های توانمندسازی در سه سطح فردی، اجتماعی، و کسب و کارها است. توصیه می‌شود ابتدا توانمندی‌های جوامع محلی بررسی و سپس برای ارتقای آن‌ها برنامه‌ریزی انجام شود. ۳- پیشنهاد می‌شود شرکت‌های گردشگری با تمرکز بر برندینگ زیست‌محیطی، جایگاهی ماندگار در ذهن گردشگران ایجاد کنند و از طریق روایت داستان‌های مرتبط،

وفاداری مشتریان را تقویت نمایند. علاوه بر این، تبلیغات و محصولات باید به گونه‌ای طراحی شوند که مشتریان را به مراقبت از محصولات و محیط زیست ترغیب کنند. بهره‌گیری از فناوری‌های نوآورانه مانند چاپ سه‌بعدی برای تولید محصولات خلاقانه نیز ضروری است. با این حال، نباید مزایای فروش سنتی نادیده گرفته شود، زیرا این روش‌ها نیز می‌توانند در پیشبرد اهداف نقش مؤثری ایفا کنند. ۴- سیاست‌های مدیریت پسماند در سه مرحله تولید، تفکیک، و بازیافت باید تقویت شوند. پیشنهاد می‌شود کیسه‌های زباله مخصوص به گردشگران داده شود و تورهای زباله‌زدایی برگزار شود. ۵- پیشنهاد می‌شود مشوق‌هایی برای کاهش هزینه‌های زباله یا مشوق‌های مالیاتی به مسافرانی که قائل به تفکیک پسماند هستند ارائه شود. ۶- گردشگری باید شامل حوزه‌های مختلف فرهنگی، ورزشی و غیره باشد. پیشنهاد می‌شود گردشگری فرهنگی در روستاها و گردشگری ورزشی در مناطق با ویژگی‌های توپوگرافی خاص توسعه یابد. همچنین، تنوع باید در نحوه ارائه خدمات نیز لحاظ شود، به‌ویژه با جایگزینی گردشگری انبوه با گردشگری فردمحور و جایگزین، تا از فشار بر ظرفیت‌های زیست‌محیطی استان کاسته شود و از آسیب به زیست‌بوم جلوگیری گردد. ۷- آموزش همگانی در حوزه گردشگری سبز هنوز صورت نگرفته است. آموزش باید در مدارس، ادارات، و کارگاه‌های آموزشی برای شهروندان و گردشگران گسترش یابد. ارتقای آگاهی عمومی درباره منافع اجتماعی اقتصاد چرخشی از طریق آموزش و اطلاع‌رسانی امری ضروری است. پیشنهاد می‌شود اقداماتی نظیر برگزاری دوره‌های آموزشی مرتبط با مدیریت پسماند و ارائه بروشورهای راهنمای رفتارهای زیست‌محیطی در این راستا اجرا شود. پیش‌نیاز این برنامه‌ها نیز حمایت از فعالیت‌های تحقیق و توسعه مرتبط است. ۸- پیشنهاد می‌شود چوب‌ها و هیزم‌های حاصل از حوادث طبیعی به‌منظور جلوگیری از آسیب به طبیعت جمع‌آوری شده و در حوزه گردشگری به کار گرفته شوند. همچنین، ترویج فرهنگ اجاره کالاها و فروش محصولات دست‌دوم به گردشگران می‌تواند به ایجاد درآمد جانبی کمک کرده و از گردشگری سبز حمایت کند. لذا براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی برای پژوهشگران آتی به شرح ذیل ارائه می‌شود: ۱- پیشنهاد می‌شود چارچوب طراحی شده در مناطق مختلف با شرایط اقلیمی، اجتماعی و فرهنگی گوناگون به کار گرفته شود. این اقدام می‌تواند به ارزیابی تعمیم‌پذیری چارچوب و شناسایی عوامل محلی مؤثر در پیاده‌سازی اصول گردشگری چرخشی کمک کند. همچنین، این بررسی‌ها می‌توانند به بهبود

و انطباق چارچوب با نیازهای خاص هر منطقه منجر شوند. ۲- پژوهشگران می‌توانند با ترکیب روش تحلیل مضمون با روش‌های کمی، از جمله مدل‌سازی معادلات ساختاری یا تحلیل تصمیم‌گیری چندمعیاره، به تقویت اعتبار و دقت چارچوب کمک کنند. این روش‌های ترکیبی امکان تحلیل جامع‌تر روابط بین متغیرها را فراهم می‌آورند. ۳- پیشنهاد می‌شود مطالعات تطبیقی بین مناطق مختلف با ویژگی‌های مشابه انجام شود تا شباهت‌ها و تفاوت‌ها در پیاده‌سازی اصول گردشگری چرخشی مورد بررسی قرار گیرد. ۴- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران به بررسی نقش فناوری‌های نوین مانند اینترنت اشیا (IoT)، بلاکچین و هوش مصنوعی در تسهیل و بهبود اجرای چارچوب گردشگری چرخشی بپردازند. این فناوری‌ها می‌توانند به بهینه‌سازی مصرف منابع، نظارت بر عملکرد و افزایش شفافیت در زنجیره ارزش گردشگری کمک کنند. ۵- پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی در زمینه تأثیر سیاست‌ها، مشوق‌های دولتی و قوانین زیست‌محیطی بر موفقیت اجرای چارچوب گردشگری چرخشی انجام شود. این مطالعات می‌توانند به شناسایی الزامات سیاست‌گذاری و ارائه پیشنهادهایی برای تنظیم قوانین حمایتی کمک کنند.

در طول انجام تمامی تحقیقات نمی‌توان همه‌ی موارد را مورد بررسی قرار داد بنابراین تحقیقات محدودیت‌هایی را خواهند داشت. یکی از محدودیت‌های این پژوهش، استفاده از تحلیل مضمون به‌عنوان روش اصلی تحقیق بود، اگرچه روش تحلیل مضمون دیدگاه‌های غنی و کیفی ارائه می‌دهد، اما ممکن است از نظر کمی و آزمون فرضیه‌ها محدود باشد. ترکیب این روش با روش‌های کمی می‌توانست به تقویت اعتبار نتایج کمک کند. علاوه‌براین، مطالعه تنها بر استان اردبیل و ویژگی‌های محلی آن متمرکز بوده است؛ بنابراین، تعمیم‌پذیری چارچوب پیشنهادی به سایر مناطق با شرایط متفاوت، نیازمند پژوهش‌های تکمیلی در محیط‌های متنوع جغرافیایی و فرهنگی است.

تعارض منافع

مطابق با اعلام نویسندگان، مقاله تعارض منافی ندارد.

سپاسگزاری

در پایان از مساعدت و همکاری های کسانی که ما را در خلال تکمیل این اثر یاری رساندند، تشکر و قدردانی می نمایم.

ORCID

Bahman Khodapanah		https://orcid.org/0000-0002-2433-3921
Fariba Mesri Eaisalou		https://orcid.org/0009-0000-8724-9367
Vali Nemati		https://orcid.org/0000-0002-4232-2740
Mojtaba Babaei		https://orcid.org/0000-0003-0227-8578

منابع

۱. استعلاجی، علیرضا و هانفی، علیرضا. (۱۳۹۵). جایگاه فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه گردشگری استان اردبیل. فصلنامه علمی پژوهشی بین المللی انجمن های جغرافیای ایران، دوره جدید، ۱۴(۵۰)، ۱۹۳-۲۱۱.
۲. سالنامه آماری استان اردبیل. (۱۴۰۱). سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اردبیل. معاونت آمار و اطلاعات.
۳. شریعتمدار، معصومه. (۱۴۰۱). نقش توسعه گردشگری خلاق بر جاذبه گردشگری شهر شیراز. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و هنر.
۴. صفا، مهیار. (۱۴۰۰). حرکت به سوی اقتصاد چرخشی از طریق بازیابی منابع از پسماندها. مدیریت پسماندها، ۱۹(۰)، ۷-۱۴.
۵. متولی، علی، مبینی دهکردی، علی و صادقی، حسین. (۱۴۰۱). فراترکیب رابطه بین اقتصاد چرخشی و اکوتوریسم کارآفرینانه. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۷(۶۳)، ۱۴۵-۱۷۵. <https://doi.org/10.22054/tms.2023.68378.2728>
۶. نظم فر، حسین؛ علی بخشی، آمنه. (۱۴۰۰). آینده پژوهی برنامه ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۱(۶۳)، ۵۹-۷۹. <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.21.63.59>
7. Barron, K., Kung, E., & Proserpio, D. (2021). The effect of home-sharing on house prices and rents: Evidence from Airbnb. *Marketing Science*, 40(1), 23-47. <https://doi.org/10.1287/mksc.2020.1227>
8. Bosone, M., & Nocca, F. (2022). Human circular tourism as the tourism of tomorrow: the role of travellers in achieving a more sustainable and

- circular tourism. *Sustainability*, 14(19), 12218. <https://doi.org/10.3390/su141912218>
9. Camilleri, M. A. (2018). *The tourism industry: An overview* (pp. 3-27). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-49849-2_1
  10. Centobelli, P., Cerchione, R., Chiaroni, D., Del Vecchio, P., & Urbinati, A. (2020). Designing business models in circular economy: A systematic literature review and research agenda. *Business Strategy and the Environment*, 29(4), 1734-1749. <https://doi.org/10.1002/bse.2466>
  11. Clube, R. K., & Tennant, M. (2020). The Circular Economy and human needs satisfaction: Promising the radical, delivering the familiar. *Ecological Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106772>
  12. Daly, H. E., & Farley, J. (2011). *Ecological economics: principles and applications*. Island press.
  13. Epler Wood, M., Milstein, M., & Ahamed-Broadhurst, K. (2019). *Destinations at Risk: The Invisible Burden of Tourism - Travel Foundation. the Travel Foundation.*
  14. Gabor, M. R., Panait, M., Bacoş, I. B., Naghi, L. E., & Oltean, F. D. (2023). Circular tourism economy in European union between competitiveness, risk and sustainability. *Environmental Technology & Innovation*, 32, 103407. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eti.2023.103407>
  15. Geissdoerfer, M., Pieroni, M. P., Pigosso, D. C., & Soufani, K. (2020). Circular business models: A review. *Journal of cleaner production*, 277, 123741. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123741>
  16. Ghisellini, P., Cialani, C., & Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner production*, 114, 11-32. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.09.007>
  17. King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*. Sage, London.
  18. Lenzen, M., Sun, Y. Y., Faturay, F., Ting, Y. P., Geschke, A., & Malik, A. (2018). The carbon footprint of global tourism. *Nature climate change*, 8(6), 522-528. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0141-x>
  19. Manniche, J., Larsen, K. T., & Broegaard, R. B. (2021). The circular economy in tourism: transition perspectives for business and research. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(3), 247-264. <https://doi.org/10.1080/15022250.2021.1921020>
  20. Naghizadeh, R. (2019). Investigation on the relationship of service quality on tourist satisfaction and loyalty: Case study of Ardabil County. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 4(1), 1-14. <https://doi.org/10.31822/jomat.535199>
  21. Naydenov, K. (2018). Circular tourism as a key for eco-innovations in circular economy based on sustainable development. *Proceeding of the 18th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM, Albena, Bulgaria, 30*, 18-132. <https://doi.org/10.5593/sgem2018/5.3/S28.017>

22. Neves, S. A., & Marques, A. C. (2022). Drivers and barriers in the transition from a linear economy to a circular economy. *Journal of Cleaner Production*, 341, 130865. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130865>
23. Perfetto, M. C., Vargas-Sánchez, A., & Presentza, A. (2016). Managing a complex adaptive ecosystem: Towards a smart management of industrial heritage tourism. *Journal of Tourism, Sustainability and Well-being*, 4(3), 243-264.
24. Pizzi, S., Leopizzi, R., & Caputo, A. (2022). The enablers in the relationship between entrepreneurial ecosystems and the circular economy: the case of circularity. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 33(1), 26-43. <https://doi.org/10.1108/MEQ-01-2021-0011>
25. Rodríguez, C., Florido, C., & Jacob, M. (2020). Circular economy contributions to the tourism sector: A critical literature review. *Sustainability*, 12(11), 4338. <https://doi.org/10.3390/su12114338>
26. Saldaña, J. (2021). *The coding manual for qualitative researchers*. sage.
27. Scorza, F., Murgante, B., Las Casas, G., Fortino, Y., & Pilogallo, A. (2019). Investigating territorial specialization in tourism sector by ecosystem services approach. *Mediterranean Cities and Island Communities: Smart, Sustainable, Inclusive and Resilient*, 161-179. https://doi.org/10.1007/978-3-319-99444-4_7
28. Sillanpää, M., & Ncibi, C. (2019). *The circular economy: Case studies about the transition from the linear economy*. Academic Press.
29. Sørensen, F., & Bærenholdt, J. O. (2020). Tourist practices in the circular economy. *Annals of Tourism Research*, 85, 103027. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103027>
30. Sorin, F., & Einarsson, S. (2020). Circular Economy in travel and tourism: A conceptual framework for a sustainable, resilient and future proof industry transition. *CE360 Alliance*, 5-42.
31. Travel, Tourism & Hospitality. (2024). *Share of travel and tourism's total contribution to GDP worldwide in 2019 and 2023, with a forecast for 2024 and 2034*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1099933/travel-and-tourism-share-of-gdp/>

References [In Persian]

1. Estealaji, A., & Hatefi, A. (2016). The position of information and communication technology in the development of tourism in Ardabil province. *Geography*, 14(50), 193-211.
2. Motevali, A., Mobini Dehkordi, A., & Sadeghi, H. (2022). Meta-Synthesis of the Relationship Between Circular Economy and Entrepreneurial Ecotourism. *Tourism Management Studies*, 17(60), 145-175. doi: 10.22054/tms.2023.68378.2728.
3. Nazmfar H, Alibakhshi A. (2021). Future studies of tourism development planning (Case study: Ardabil province). *jgs*. 21(63), : 4 <https://doi.org/10.52547/jgs.21.63.59>.

4. Safa, M. (2021). Moving toward a circular economy through resource recovery from waste. *Waste Management*, 19(0), 7–14.
5. Shariatmadar, M. (2022). *The role of creative tourism development in the tourist attractions of Shiraz city* [Master's thesis]. University of Science & Art.
6. Statistical Center of Iran. (2022). *Statistical yearbook of Ardabil Province*.

امامه انتشار